

Midwintertelling januari 2002: veel zaagbekken, weinig Tafeleenden

De jaarlijkse midwintertelling van watervogels in januari behoort tot de langstlopende tellingen in ons land.

In 2002 werd voor de 36e keer deze voor veel waarnemers traditionele telling uitgevoerd. De midwintertelling maakt deel uit van een internationaal netwerk.

Via Wetlands International in Wageningen worden uit deze tellingen onder andere actuele populatie-schattingen voor watervogels bepaald.

Nederland speelt daarin een voorname rol, want samen met Groot-Brittannië herbergt ons land steevast de grootste concentraties watervogels in Noordwest-Europa.

Hoewel er nog een paar resultaten van de midwintertelling 2002 binnen moeten komen, is ons beeld intussen al wel zo volledig dat een voorlopig overzicht van de resultaten mogelijk is. Het totale aantal watervogels dat werd geteld (ruim 4 miljoen) week weinig af van voorgaande jaren. Een groot deel van die vogels verbleef in de monitoringgebieden, waartoe alle belangrijke Nederlandse wateren behoren. Doordat deze

vaste selectie van gebieden jaarlijks wordt geteld, biedt ze een goede mogelijkheid de aantallen in 2002 in een breder perspectief te plaatsen (tabel 1).

Veel zaagbekken

De winter van 2001/2002 was gemiddeld genomen behoorlijk zacht. Alleen in december was er sprake van enige vorst en zelfs sneeuwbedekking. Ten oosten van ons land heeft het echter

Foto: Philip Friskorn

Tabel 1. Voorlopige aantallen van algemenere soorten in de monitoringgebieden in januari 2002. Weergegeven is het getelde aantal in 2002 in vergelijking met het gemiddelde aantal in 1997-2001. Door langdurig slecht weer op de Noordzee konden daar geen Zwarte Zee-eenden en Grote Zee-eenden worden geteld, hierdoor is geen aantal voor deze soorten beschikbaar.

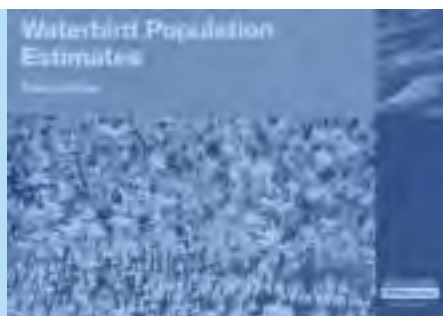
Soort	Monitoring 2002	Monitoring 1997-2001	Soort	Monitoring 2002	Monitoring 1997-2001
Dodaars	3126	1238	Meerkoet	246145	228133
Fuut	18126	19403	Scholekster	234715	232385
Geoorde Fuut	768	132	Kluut	1494	663
Aalscholver	18523	11361	Bontbekplevier	400	225
Blauwe Reiger	5782	5127	Goudplevier	14090	32483
Ooievaar	363	185	Zilverplevier	20726	15192
Bergeend	53593	36177	Kievit	27374	59412
Smient	794299	606435	Kanoet	33531	94357
Krakeend	18371	9197	Drieteenstrandloper	9049	4970
Wintertaling	28209	17217	Paarse Strandloper	267	300
Wilde Eend	461718	375349	Bonte Strandloper	238263	129306
Soepeend	12871	5958	Kemphaan	764	542
Pijlstaart	28556	8881	Watersnip	628	383
Slobeend	5707	2145	Grutto	415	162
Tafeleend	21911	51567	Rosse Grutto	44974	23762
Kuifeend	132093	126154	Wulp	152180	110218
Topper	61143	55166	Tureluur	14079	5551
Eider	109359	120528	Steenloper	4501	3456
Zwarte Zee-eend		66287	Kokmeeuw	119506	177015
Grote Zee-eend		403	Stormmeeuw	110700	185052
Bilduiker	13194	16034	Kleine Mantelmeeuw	679	376
Nonnetje	5605	2548	Zilvermeeuw	112249	120457
Middelste Zaagbek	7774	5862	Grote Mantelmeeuw	6082	10448
Grote Zaagbek	13685	6068	Strandleeuwerik	335	931
Blauwe Kiekendief	325	214	Frater	858	3105
Waterhoen	15755	10927	Sneeuwgors	927	1370

flink gevoren. Dat deze weersomstandigheden een effect hadden op de soorten en aantallen in ons land, komt onder andere tot uiting in het grote aantal zaagbekken. Bij zowel Nonnetje als Grote Zaagbek werden in 2002 bijna tweemaal zoveel vogels geteld als gemiddeld in de voorgaande jaren. Het aantal Grote Zaagbekken was met 14.000 zelfs het op één na hoogste van het afgelopen decennium; alleen in 1996 werden er meer geteld (20.000). De vorstperiode in eigen land in december zorgde voor een uittocht van wintergevoelige soorten. De aantallen van Kievit en Goudplevier waren de laagste sinds de strenge winter van 1996/97. Andere soorten lieten zich minder afschrikken. Zo werden 136 Kleine Zilverreigers geteld en waren er 25 Lepelaars present.

Krakeend en Pijlstaart in de plus

De Krakeend is een bekend voorbeeld van een soort die het al jaren voor de wind gaat. De winteraantallen in 2002 waren weer groter dan in voorgaande seizoenen, wat inmiddels ook geleid heeft tot een verdubbeling van de populatieschatting voor Noordwest-Europa (van 30.000 naar 60.000; bron: *Waterbird Population Estimates 3rd edition*). Minder bekend is dat ook de winterpopulatie Pijlstaarten in de laatste jaren opvallend is toegenomen. In tegenstelling tot andere eenden is de Pijlstaart vooral een lange-afstandstrekker. Met de Zomertaling is deze soort dominant aanwezig in de grote groepen eenden die zich in wetlands in de Sahelzone concentreren. Bij ons lijkt over langere termijn sprake van een toename. In 2002 werd het

record-aantal van 29.000 Pijlstaarten geteld. In 2001 ging het nog om 14.000, in 2000 om 17.000, terwijl in de jaren negentig aantallen tussen de 5000 en 10.000 gebruikelijk waren. Deze toename contrasteert met de afname die eerder door Wetlands International voor Noordwest-Europa als geheel werd gemeld, en die mogelijk verband houdt met de grote aantallen Pijlstaarten die gevangen worden in visnetten in de bin-dendelta van de Niger in Mali. De toename van Pijlstaarten lijkt dus een puur Nederlandse aangelegenheid, en het zou interessant zijn na te gaan wat de achtergronden zijn voor deze ontwikkeling.

Recent verscheen de lang verwachte derde editie van de *Waterbird Population Estimates* van Wetlands International. Een document dat een belangrijke rol vervult in de aanwijzing van bijvoorbeeld Ramsar gebieden en Speciale Beschermingszones onder de EU-Vogelrichtlijn. Want aan de hand van actuele populatiegroottes is het mogelijk bij toekomstige aanwijzingen nieuwe 1% normen te hanteren. Actualisering van de gegevens was onder meer mogelijk dankzij het uitgebreide Nederlandse netwerk aan watervogeltellers. Van een aantal soorten (vooral ganzen en zwanen) concentreert zich immers een groot aantal juist in ons land. *Waterbird Population Estimates* (ISBN 90 5882 012 2), te bestellen via Natural History Book Service, 2-3 Wills Road, Totnes, Devon TQ9 5XN, Groot-Brittannië, www.nhbs.co.uk. Zie ook www.wetlands.org.

Minder Tafeleenden

Niet alle soorten doen het goed. De Tafeleend laat al jaren een neerwaartse trend zien en de aantallen tijdens de laatste midwintertellingen vormen hierop geen uitzondering. In 2000 werden er nog 50.000 Tafeleenden vastgesteld, in 2001 was er een halvering naar ruim 25.000. Bij zo'n scherpe afname ga je je afvragen of er groepen gemist zijn of andere telfouten in her spel zijn, maar in januari 2002 werden tot nu maar zo'n 22.000 Tafeleenden gemeld. Hier lijkt dus wel degelijk sprake van een dramatische achteruitgang. Eerder werd een vergelijkbare trend ook elders in Noordwest-Europa gesignaleerd, maar deze vlakke af in de jaren negentig. Net als bij

de Pijlstaart lijkt er dus sprake van een ontwikkeling die door factoren in ons land zelf wordt gevoed.

Andere soorten die de laatste jaren afnamen, werden nu in vergelijkbare of iets grotere aantallen vastgesteld zoals Topper, Meerket en Scholekster. Stabilisatie op een lager niveau, of het begin van herstel? Met behulp van de tellingen in de komende jaren zal hier uitsluitsel over te geven zijn.

Nieuwe rapportage

Nu de resultaten vrijwel allemaal zijn verwerkt, zal op korte termijn gestart worden met de bewerkingen voor het nieuwe jaarrapport 2001/2002. In tegenstelling tot eerdere jaren worden de resultaten van de midwintertelling nu gebundeld met de andere watervogeltellingen in Nederland. Het eerste rapport in deze opzet zal in maart 2003 verschijnen en bevat de resultaten van alle watervogeltellingen in Nederland in 2000/2001. Medewerkers van de tellingen krijgen dit rapport automatisch thuisgestuurd (voor andere geïnteresseerden: kijk op www.sovon.nl). Naast de eigen rapportages is er ook op internationale schaal gewerkt aan nieuwe rapporten. Onlangs verscheen bij *Wetlands International* een nieuw overzicht van de internationale tellingen in 1997-1999 (zie www.wetlands.org).

Bedankt!

Aan de midwintertelling doen zo'n 1200 veelal vrijwillige waarnemers mee. Deze mensen worden met raad en daad bijgestaan door de regiocoördinatoren. In januari 2002 waren de volgende RC's actief: Cor Berrevoets, Kees Scharringa, Kees Mostert, Gerard van Zuijlen,

Hans de Waard, Fred Helmig, Peter Venema, Rob van Swieten, Gerrit Gerritsen, Wigle Braaksma, Roland-Jan Buijs, Carlo van Seggelen en Ton Cuypers. Naast de grote inbreng van vrijwilligers worden ook gegevens verzameld door medewerkers van Natuurmonumenten, Provincies, Staatsbosbeheer, Provinciale Landschappen, RIZA en RIKZ. De gegevens van de Eider werden verkregen van Alterra. Allen verdienen onze dank voor de enorme inspanning die is geleverd.

Marc van Roomen & Erik van Winden

Cursussen in 2003

Ook in 2003 worden er op verschillende plaatsen in het land SOVON-cursussen gehouden. Dit jaar zelfs twee meer dan vorig jaar. In Friesland (Akkrum) start een BMP-moerasvogelcursus. Zo'n 23 mensen leren de fijne kneepjes van het inventariseren van moerasvogels. In Amsterdam nemen zo'n tien cursisten deel aan de door de Vogelwerkgroep Amsterdam georganiseerde BMP-inventarisatiecursus. Het accent zal liggen op het inventariseren van stadsvogels. In Flevoland gaat de BMP-weidevogelcursus na een succesvol jaar in 2002 (18 deelnemers slaagden) op herhaling. De cursus zit nog niet helemaal vol. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Frans van der Stoep (tel: 0320-228379). Vogelstudiegroep Rivierenland geeft in Tiel en omstreken ook een op de BMP-leest geschoeide cursus. Ook hiervoor zijn nog enkele plaatsen beschikbaar. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Hans de Boer (tel: 0344-615410). In de Kempen tenslotte nemen ruim 25 cursisten deel aan de BMP-cursus welke door VWG de Kempen georganiseerd wordt.

Inmiddels hebben we twee cursussen op de plank liggen: de BMP-inventarisatiecursus *Vogels, van Kijken naar Waarnemen* en de opstapcursus *Vogels, van Herkennen naar Meten*. Bij de opstapcursus maakt de cursist in vogelvlucht kennis met de meeste projecten van SOVON. In voorbereiding is een nieuwe cursus voor het inventariseren van kolonievogels en zeldzame soorten. Deze draagt de voorlopige titel: *Het ABC van het LSB, kolonievogels en zeldzame soorten inventariseren*. Over deze cursus later meer.

Zelf interesse in het volgen of geven van een SOVON-cursus? Stuur een mailtje naar harvey.vandiek@sovon.nl voor meer informatie.

Harvey van Diek, cursuscoördinator

Rectificatie Grote Kruisbek

In het artikel over de Grote Kruisbek in de vorige SOVON-Nieuws is in de grafiek met het seizoensverloop, door een fout bij de vormgever, de verkeerde x-as genomen. De grafiek loopt van juli tot en met juni (en niet van januari-december). Verder attendeerde Hans Schouten, die de soort in de duinstreek uitgebreid bestudeerde en prachtig fotografeerde, ons erop dat de vogels aldaar vrijwel uitsluitend in Oostenrijkse en Corsicaanse dennen foerageerden, en niet op grove dennen (die daar ook weinig voorkomen).